

Bereány László

BÜKYNÉ HORVÁTH Mária: Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában. Bp. 1971. 232 p., 4 t.
/A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 65./

A tanulmány, kapcsolódva a szerző 1968-ban megjelent elemző dolgozatához – „Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai” – a Könyvtár 1966. évi teljes periodikumhasználatát tárja fel, s az elemzéshez az 1965. és az 1967. évi használat néhány adatát is segítségül veszi.

A tanulmány hármas – történeti, módszertani, kísérleti – cél szolgálatában elemezte az egybegyűjtött adatokat: 1. bemutatja egy már többé-kevésbé lezárt korszak periodikumhasználati szokásait; 2. új szempontok bekapcsolásával bővíti a használatelemzés módszertanát; 3. kísérletet tesz a használt periodikumanyag hatásának elemzésére.

A dolgozatban szereplő adatokat a szerző a folyóírártári olvasótermi kériólapok, a kölcsönzési térítvények és az optikai másolatot megrendelő űrlapok alapján dolgozta fel. A közel 10 000 bizonylatra támaszkodó feldolgozás, mivel egy-egy bizonylat több adatot tartalmaz, több tizezer adatot vett figyelembe. Ez a hatalmas adattömeg nagy munkát rótt az elemzőre, ugyanakkor igen árnyalt megállapítások, következtetések levonására adott lehetőséget.

A dolgozat négy nagyobb fejezetre tagozódik. Az első fejezet kritikai áttekintést nyújt a használatelemzés és az olvasásszociológia hatvanas évekbeli magyar szakirodalmáról. Ez a helyesen ítélező, a kritikával sem fukarkodó fejezet annál értékebb, mivel a szerző a hazai metodikát gyakran összeveti a hasonló külföldi felmérések módszereivel, szempontjaival. Az első fejezet összehasonlító leírásainak eredményeit következetesen felhasználja a későbbi fejezetek konkrét elemzései során.

A második fejezet a használt anyag szempontjából elemzi a periodikum fogalmát. Először a mennyiségi mutatókat dolgozza ki. Vizsgálja a használt periodikumféleségeket, az egy féleségre eső átlagos olvasói számot és olvasási alkalmat, felállítja az állományhasználati sorrendet. A minőségi elemzés kiterjed a használt

féleségek szak szerinti megoszlására stb. Külön rész foglalkozik a kielégítetlen kérések problematikájával. Igen érdekes és értékes a kapott adatok összevetése az angol National Lending Library for Science and Technology hasonló jellegű használatvizsgálatának adataival.

A harmadik fejezet az Akadémiai Könyvtár olvasóinak személyét, olvasási szokásait vizsgálja. Az olvasókat különböző szempontok – az Akadémiával való kapcsolatuk, foglalkozásuk – szerint kategorizálja, tisztázza a használati alkalmak gyakoriságát és az állománytípusok iránti érdeklődés különbözőségét. Foglalkozik a használt periodikumok nyelvével, külön elemezve a társadalomtudományok, ill. a természet- és alkalmazott tudományok művelői által használt periodikumok nyelvét. Nagyon érdekes képet nyújt a társadalomtudományok művelőinek érdeklődésstruktúrájáról.

A negyedik fejezet igen nagy apparátussal, meggyőzően mutatja ki a Könyvtárban folytatott periodikumhasználat hatását a tudományos kutatómunkára. Számbaveszi a publikáló olvasókat, vizsgálja a hazai és külföldi publikációk szóródását, szakmegoszlását. Külön részben dolgozza fel a könyvtári periodikumhasználatnak a kutatás szintjén való „visszatérülését”, egzakt módon kimutatva, hogy az olvasók publikációikban milyen mértékig hivatkoznak a Könyvtárban használt periodikumokra, illetve ezek közleményeire.

A nagyon érdekes, néhol izgalmas tényeket és összefüggéseket felmutató tanulmány a maga összetett voltában a magyar szakirodalomban uttörőnek tekinthető.

Második és harmadik fejezete a periodikumok és az olvasók vizsgálati adatait olyan megközelítésben tárgyalja, amely lehetőséget ad a Könyvtár folyóirattári munkájának objektív megítélésére és segítséget nyújt hatékonyságának növeléséhez. Ugyanakkor az olvasási szokások mély feltárásával nagy lépést tesz a kutatási célzatu olvasás elemzésének szociológiai felfogása felé. A harmadik fejezet igen jó példával szolgál arra, hogy nem reménytelen egzakt adalékokat szolgáltatni a tudományos ráfordítások megtérülésének problematikájához.

Remélhető, hogy ez a hatalmas munkával készült s mind metodikáját, mind könyvészeti apparátusát tekintve mintaszerű tanulmány követésre talál más könyvtárakban is, s ezzel mérlegre lehet tenni megállapításainak és következtetéseinek hitelességét is.

MIKLÓS Pál: Olvasás és értelem. (Tanulmányok.)
Bp. Szépirodalmi Kiadó, 1971. 247 p. (15m - -)

Mai írott és szóbeli megnyilatkozásokat elemezve Miklós Pál arra a következtetésre jut, hogy baj van az olvasással. Az olvasási kultúra szolgálatára szánt tanulmánykötet vezércikke, „Az olvasás rangja és értelme ma” című tanulmány bevezetője vészharangot kondít és fegyverbe szólít. Aggodalommal figyeli a „dülledt szemmel majszolt televíziót”, meleg és tiszteletteljes szavakkal szól a betű szent titkáról és aggodalommal a nem növekvő olvasótáborról, a „hivatásos” és a „műkedvelő” olvasók fogyatékos olvasási kultúrájáról, az eredetiség befogadása előtt gátat emelő „szocialista ponyva” bestsellereiről.

Miután bevallja elfogultságát, „pártosságát” az olvasás mellett, megpróbálja higgadtan, objektíven elemezni a modern tömegkultúra ellentmondásosságait.

A mai helyzetet az írott betű özöne és a gépi tömegközlelési eszközök elterjedése jellemzi, a nagy példányszámu sajtó, a fénykép, az olcsó tömegkönyv, a rádió és a magnetofon, a film és a tévé. Elsősorban a polgári, de a szocialista tömegkulturát is jellemzi, hogy az átlagosra törekszik, középszerű, konzervatív izlésnormát népszerűsít, ugyanakkor provokatív és hatásvadászó eszközökkel dolgozik, az értékes művekből digest- és idézetgyűjtemény-konzerveket készít, az értékeket silány tömegtermékek közé keverve bocsájtja közre. Mindez a világ passzív szemléletére, a szellemi erőfeszítés elsorvasztására, társadalmi és politikai konformra nevel.

Ezekre az igen súlyos vádakra Miklós Pál, mint a per bírāja, a tömegkultúra ügyvédjeit is válaszolni engedi. Az eddig negativumaival bemutatott tömegkultúra történelmi folytonosság, széles rétegeket először juttat kulturához, hozzásegít a kasztkülönbségek eltüntetéséhez, a paperback és a televízió színházi közvetítései megfelelő kulturpolitikai koncepció mellett a legszilárdabb kulturális értékeket tehetik hozzáférhetővé a legkülönbözőbb kasztokhoz tartozók számára, végül pedig a nagy mennyiségű információ önmagában is értéket jelent.

A tömegkultúra perében a védelem mintha gyengébb erőket vonultatna fel, ebben persze csak részben hibáztatható Miklós Pál. Az ítélet mégis méltányos: „egész kulturánk strukturáját kell olyanná tenni,

hogy megfelelő helyet foglaljon el benne az új, a változást jelentő elem, de ne kerüljön válságba a hagyományos érték sem... Az egyik rekompenzációs lehetőséget az olvasási kultúra fenntartásában és kifejlesztésében találjuk meg."

Az olvasás rangja Miklós Pál szerint elsősorban annak köszönhető, hogy a pontos, árnyalt, hajlékony és kezelhető gondolat ma még az írásbeliséghez van kötve, hogy az olvasás és az értelem ma még szinonimák. Az egyre bonyolultabbá váló világot egyszeri hallásra, látásra nem lehet megérteni. Ehhez a szerző szerintünk azt is hozzáfűzhette volna, hogy a mai világ leírásához az írott szöveg mellett egyre többféle illusztrációra is szükség van. Árnyalnia kellett volna azt a megállapítást is, hogy „kritikája csak megbízható módon rögzített gondolatnak, azaz szövegnek lehet”.

A McLuhani elmélettől ihletett próféciákkal szembeni programja viszont teljesen elfogadható: az olvasási kulturát minél demokratikusabb joggá kell tenni. Ez a feladata az iskolának és a kritikának. Ennek a két intézménynek szoros szövetségben kell együttműködnie, hiszen a kritikus nem más, mint olvasó és nevelő, az iskolának pedig nem „irodalomtudósokkákat”, hanem olvasókat kellene nevelnie.

Az olvasás Miklós Pál szerint a szöveg szociológiai és irodalomtörténeti, tehát végső soron történelmi értelmezése. Ez kiterjedt és rendszerezett tényismeretet, valamint grammatikai, stilisztikai, logikai és pszichológiai értelmezést jelent. Tanítani csak ez utóbbiakat lehet, mivel csak ezeknek vannak törvényei, a történelemnek és a szociológiának csak törvényszerűségei vannak, következésképp az irodalomtudományban és az oktatásban is a műalkotásnak, a szövegelemzésnek kellene előtérbe kerülnie.

Ezek voltak a tanulmánykötet vezértanulmányának főbb – s csupán néhány részletében vitatható – tézisei. A többi tanulmány – a költői mű értelmezésének elméleti problémáival és irányzataival foglalkozó írások és néhány prózai mű elemzése – ennek a programnak a megvalósítása: elméleti utkeresés és gyakorlati illusztráció arra vonatkozólag, hogyan szolgálhatja az irodalomtudomány és a kritika az olvasásra nevelést.

KAMARÁS István